

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 60, Aralık 2017, s. 583-590

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

08.11.2017

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

10.12.2017

İsa ERYILMAZ

Ahi Evran Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü
isaeryilmaz@ahievran.edu.tr

EMİR KEMÂLEDDİN KAMYAR'IN AHLAT VE ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLERİ

Öz

I. Alâeddin Keykûbâd (1220-1237) döneminde, Türkiye Selçuklu Devleti emirlerinden olan Emir Kemâleddin Kamyar, başta vezirlik olmak üzere Kayseri sübaşılığı gibi pek çok önemli görevi ifâ etmiştir. Sultan Keykûbâd'ın ilk saltanat yıllarında, devlet içindeki bir takım nüfuz mücadelesi dolayısıyla başlangıçta orta dereceli bir şahsiyet olarak temayüz eden Emir Kemâleddin, yönetimden uzaklaştırılarak sürgün edilecektir. Ahlat Emiri Melik Eşref'in girişimleriyle Sultan'ın affına mazhar olan ve devletteki saadet yıldızıyla birlikte nüfuzu da tedricen artan ünlü Emir, Celâleddin Hârezmşah'a karşı koymak için Sultanı teşvik etmesi yanında yaklaşan Moğol istilası tehdidi dolayısıyla çok önemli görevler üstlenecektir. İşte Kemâleddin Kamyar, yaklaşan bu tehdit dolayısıyla Sultanın emriyle büyük bir ordunun başında 1232 yılında bölgeye sefere gönderilecektir. Bölgedeki girişimlerinden sonra Ahlat da dahil olmak üzere Doğu Anadolu vilayetleri Selçuklu hâkimiyetine girecek ki bu başarılarından dolayı Emir Kemâleddin Kamyar, *Şam ve Ermen illerinin pehlivânı* lakabıyla anılacaktır.

Anahtar kelimeler: Emir, Sübaşı, Ahlat, Moğol İstilasası.

THE ACTIVITIES OF EMIR KEMALEDDIN KAMYAR IN AHLAT AND ITS VICINITY

Abstract

Kemaleddin Kamyar, who was among the emirs of the Anatolian Seljuk State during the time of Alaaddin Kayqubad I (1220-1237), served at important offices mainly as vizier and sübaşı (warlord) of Kayseri. Emir Kemaleddin came to the fore as a figure of moderate importance in the early years of Sultan Kayqubad due to the struggles of influence within the state. He was detracted from the power and expelled then. He was pardoned by the Sultan thanks to Melik Eşref, the Emir of Ahlat, and gradually increased his influence in parallel with the growing eudemonia in the state. He encouraged the Sultan to stand out against Jalaluddin Khwarezmshah and undertook significant duties owing to the imminent Mongol Invasion. Due to the forthcoming threat, the Sultan sent Kemaleddin Kamyar to the region at the helm of a great army in 1232. Following his efforts, the provinces of Eastern Anatolia, including Ahlat, went under the domination of Seljuks. Emir Kemaleddin Kamyar was called as the *pehlivan (wrestler) of Sham and Arman provinces* after his successes.

Keywords: Emir, Sübaşı, Ahlat, Mongol Invasion.

EMİR KEMÂLEDDİN KAMYAR'IN AHLAT VE ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLERİ

I. Alâeddîn Keykûbâd'ın saltanatı (1220-1237) döneminde¹ Selçuklu emirlerinden olup başlangıçta orta derecede bir şahsiyet olan Kemâleddin Kamyar,² esasen saltanat mücadelesinde Sultan Keykâvus'u tutmuş olduklarından çok önceleri mevcut itimatsızlık sebebiyle muhalif beylerin öldürülmesi akabinde,³ söz konusu muhalif zümrenin adamı addedilerek sürgün edil-

¹Selçuklu Sultanı Alâeddîn Keykûbâd'a saltanat yolunun açılması [esasen Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden (5 Haziran 1211) sonra onun üç oğlu hayatta kaldı; İzzeddin Keykâvus, Rükneddin Kılıçaslan ve Alâeddîn Keykubad. Alâeddîn Keykubad kardeşlerin en küçüğüydü ve babası onu veliyet yapmıştı. Çünkü onun annesi Abhaz Melikesi Gürcü Hatun idi. Anne soyu bakımından kardeşlerine üstünlük sağlıyordu. Her ne kadar babası onu diğer oğullarından daha çok seviyorsa da ülkenin hâkimi Celâleddin Karatay ve sipehdar ve beylerbeği Yavtaş idi, bkz, Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (nşr. M. Öztürk), Ankara 2000, s.27-28], Celâleddin Karatay'ın ölümünden sonra [O. Turan, *Celâleddin Karatay ve Vakfiyeleri*, Belleten, XLV/38 (1947)], Karatay'ın çabasıyla daha önce üç kardeş arasında yapılan ittifakın ihtilâfa dönüşmesiyle mümkün olduğu bilinmektedir [nitekim Kayseri'de toplanan devlet erkânının Keyhüsrev'in büyük oğlu Malatya meliki I. İzzeddin Keykâvus'u saltanat tahtına geçirmeye karar verip onu Kayseri'ye davet etmeleri üzerine, şehre gelen Keykâvus, 20 Temmuz 1211'de törenle Selçuklu tahtına oturdu bkz. Anadolu Selçukî Devleti Tarihi (İbni Bîbî'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden), (nşr.M.Nuri Gencosman-Uzluk, F.N.), Ankara 1941, s.49]. İşte bu hadiseden sonra Alâeddîn de Melik olarak gönderildiği Tokat'ta kendi saltanatı için mücadeleye girişecek [bu mücadeleler hakkında bkz, İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îye* (Selçuk Name) I, (nşr. M. Öztürk), Ankara 1996, s.382] ve ancak İzzeddin Keykâvus'un ölümünden sonra [Keykâvus'un ölümü sırasında, Alâeddîn'in mahpesinden çıkarılmasını ve tahta geçirilmesini vasiyet ettiği rivayet olunmuştur. Nitekim Ebû'l-Ferec'e göre Keykâvus'un çocuğu yok idi veya çok küçük bulunuyordu, bkz. Ebû'l-Ferec (Bar Hebraus), *Ebû'l-Ferec Tarihi II*, (nşr. Ömer R. Doğrul), Ankara 1999, s.506] devlet erkânının kendisini saltanata davet etmesiyle muvaffak olacaktır [İbn Bîbî, Alâeddîn'e Malatya'da saltanat haberi geldiği sırada gece rüyasında nuranî ve latif bir adamın kendisine *Şahâbeddin Ömer bin Muhammed Sühreverdî'nin himmeti ve sevgisi seninle beraberdir* dediğini, buna rağmen süvarileri görünce korktuğunu nakleder, bu hususta bkz., İbn Bîbî I, s.223].

²O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2004, s.362.

³Anonim Selçuk-nâme, bertaraf öldürülen emirlerin yirmi dört kişi olduğunu kaydederken, Sultan'ın Konya'dan sonra Sivas surlarının inşasını emirlerine bildirmesi memnuniyetsizliği daha da artırdığını ve kendisine karşı bir komplo kurulduğunu, ancak içlerinden birisinin hazırlanan komployu Emir Hokkabaz oğlu Seyfuddin'e

mişti. Nitekim Sultan Keykûbâd, beyleriyle, üç yıldır devam eden gerginliği muvaffakiyetle hallettikten sonra kendisine yardım eden beylere üst düzey görevler tevdi ederek çevgan oynamak ve at sürmek maksadıyla, davul, bayrak ve otağıyla Meşhed ovasına gidecektir. Sultan bu sırada, Emir Kemâleddîn Kamyar, Zahirüddin Mansur ve Mahihorasan oğlu Şemseddin gibi orta derecede emirlerin birbirleriyle gizlice konuştuklarına müşahede edecek, her üçünün de sopalarla meydandan kovulmasını, evlerinin ve mülklerinin yağma edilmesini ve bilahare kendilerinin Türkiye Selçuklu diyarı haricine sürülmelerini adliye emirine ferman buyuracaktır.⁴

İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre Kemâleddîn Kamyar ve beraberinde sürgün edilen beyler iki yıl kadar son derece âciz ve düşkün bir hayat geçireceklerdir.⁵ Nitekim onların bu duruma düşmelerinde, gittikleri yerlerdeki yöneticilerin Sultan'ın gazabından korktukları için himayede çekimsiz kalmaları yanında başka yerlere gönderilmeleri konusunda aceleci davranmalarının da tesiri olacaktır. Mesela söz konusu emirler Harput'a gelince, Harput emiri önce onlara iyi davranacak, fakat sonra Sultan'dan azar işitince Ahlat meliki Melik Eşref'in yanına gitmelerini isteyecektir.⁶ Nitekim, Kemâleddîn Kamyar'ın talihi, Ahlat'ta Melik Eşref'in yanına sığınmasından sonra gülecek ve onun bu sıkıntılı günlerine müşahede eden Melik Eşref ona şefaattikten sonra, Sultan, sürgün emirler hakkındaki düşüncesini değiştirecek ve onların ülkeye dönmelerine izin verecektir.⁷

Kemâleddîn Kamyar, her ne kadar Sultan'ın affına mazhar olup Selçuklu Devleti sınırlarına yeniden dönerek yönetime ve bu arada Sultana yakınlaşmış olsa da yanında sadece kendisine ait bir atı kaldığı halde sıkıntılı günleri gittikçe artacak hatta bunalıma girecektir. Diğer taraftan onun bu zor günlerine rağmen Sultanın kendisine karşı kayıtsız kalması kederinin bir kat daha artmasına sebep oldu. Nitekim bir gün Sultan, Ala'ye'de kalenin dışında yaptırdığı av evine (şikâr-hane) giderken Kemâleddîn Kamyar da yanında bulunmuş ve dönüş yolunda atı tökezleyip düşünce, atının eyerini sırtına vurup evine çaresiz ve tatlı canından bıkmış bir halde

haber vermesi üzerine Alâeddîn'in ihtiyatlı davranarak beylerin hepsini Kayseri'de öldürttüğünü nakleder [4 Cemaziyülevvel 620 (6 Haziran 1223), bkz., Anonim Selçuk-nâme, (nşr. F. Nafiz Uzlu), Ankara 1952, s.31].

⁴ Muhtasar Selçuknâme, Sultan'ın söz konusu görüşmelere tanıklık ettiği sırada, *henüz bu yerde sürünen zümrenin başlarından serkeşlik rüzgârı gitmedi mi?* şeklinde ifadesiyle hiddetlendiğini ve tepkisini onları sürgün ederek dile getirdiğini kaydetmektedir. Bkz., Muhtasar, s.109; diğer taraftan, eski Türk devlet ananesine göre, bazı devlet adamları ve komutanlar tarafından hükümdarların otoritesine muhalefet edildiği ve hatta onların iktidarını değiştirme gibi teşebbüslerde, hükümdarlar örfi ve İslâmî hukukun kendilerine verdiği hakka ve yetkiye dayanarak, bu devlet adamlarını ve komutanlarını umumiyetle ya ölüm cezasıyla (siyâset veya siyâseten katl) bertaraf etmişler ya da hapis ve sürgün gibi cezalarla onları işbaşından uzaklaştırmışlardır. Böylece onlar, mutlak otoritelerini hâkim kılmak suretiyle ve devlet idaresinin tekrar düzenli, uyumlu ve sağlıklı bir şekilde işlenmesini sağlamışlardır. Bu hususlarda geniş bilgi için bkz., S. Koca, *Sultan I. Alâeddîn Keykûbad'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zâfiyeti ve Emir Sadeddin Köpek'in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü*, Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı, Konya 2011, s.168; siyaseten katl meselesi hakkında geniş bilgi için bkz., F.Ş. Arık, *Türkiye Selçuklu Devleti'nde Siyaseten Katl*, Belleten, LXIII/236, (1999), s.43-93.

⁵ Kemâleddîn Kamyar bu sıkıntılı günlerinde kendisine ait mülkiyetin büyük bir kısmını sattı, mutluluk yıldızı ondan yüzünü çevirdi ve gün geçtikçe makûs talihinin kötülüğü arttı. Bkz. İbn Bîbî I, s.289.

⁶ İbnü'l-Esîr'e göre, Alâeddîn Keykûbâd hükümdar olduğu sırada Erzurum hâkimi olan amcası ona karşı çıkmış ve yine Anadolu'da kendisine komşu olan diğer hükümdarların muhalefetinden de korkmuştu. İşte bu muhaliflerin kendisine karşı tavrı takınmalarından endişelenen Sultan Keykûbâd, Ahlat Emiri Melik Eşrefe elçi göndererek onunla barış yapmış ve her ikisi ittifak edip birbirlerine karşı iyi niyetle davranacaklarına, birbirlerine destek olacaklarına ve bu arada sihir akrabalık bağı kuracaklarına dair anlaşmaya varmışlardı. Bu ittifak sayesinde, Melik Eşref de kuzeyden memleketine karşı gelebilecek tehlike ve saldırılardan emin olmuştu. Geniş bilgi için bkz., İbnü'l-Esîr (Muhammed b. Muhammed Abdû'l-Vâhid eş-Şeybânî İbnü'l-Esîr), el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi XII, (nşr. Ahmet Ağırakça-Andülkerim Özaydın-Mertol Tulum), İstanbul 1985-1987, s.1.

⁷ Ülkeye döndükten sonra sıkıntılı günleri sona ermeyen Kemâleddîn Kamyar, sefil ve düşkün bir hayat sürecektir. İbn Bîbî, Kamyar'ın bu dönemde her şeyini kaybettiğini ve sadece bir atının kaldığını kaydeder. Detaylı bilgi için bkz., İbn Bîbî I, s.273.

giderken tesadüfen Sultan'ın dikkatini çekecektir. İşte bu hadise Kamyar'ın hayatı için bir dönüm noktası teşkil edecek ve yüzüne kapatılan yüce devletin kapıları yeniden kendisine açılacaktır.⁸ Zira kendisini yanına çağırın Sultan onun gönlünü aldıktan sonra özel bir Hil'at (teşrif-i has), bin kırmızı dinar, beş palanlı katır, on eyerli ve beş başlıklı at ve beş erkek köle (gulâm) vererek emirlerin de ona saygı göstermelerini buyurmuştu.⁹ Bununla da yetinmeyen Sultan, o zaman geliri yüz bin akçe olan ve altmış askeri (hâvaşi) barındıran Sivas'ın Zara vilayetini kendisine ıktâ olarak verdi. İbn Bîbî'ye göre, o günden sonra Kemâleddîn Kamyar'ın saadet yıldızı, ikbal eteklerinin zirvesine çıkacak ve devlet içindeki nüfuzu da artacaktır.¹⁰

Moğol istilası sebebiyle yıkılan büyük Harezmsâhlar devleti hükümdarı Kutbeddin Muhammed'in ölümünden sonra Moğollarla başarılı mücadeleler yapıp yapıp çekilen oğlu Celâleddin Harezmsâh,¹¹ 1225 yılında Azerbaycan'a gelip Meraga kentini kendisine başkent yaparak bu bölgede hükümdarlığını sürdürüp Moğol istilasını durdurma faaliyetlerinde bulunmakta idi. Bu amaçla, Türkiye Selçuklu Sultanı Alâeddîn Keykûbad'la da iletişime geçerek Moğollara karşı birlikte hareket etmeyi teklif edecek,¹² hatta iki devlet arasında dostluk kurulması için elçilik heyetleri teati edilecektir. Bunun için bir keresinde Sultan Alâeddîn tarafından Kemâleddîn Kamyar ile Çaşnigir Şemseddin Altunaba elçi olarak Celâleddin Harezmsâh'ın nezdine gönderilmişti.¹³ Ancak bütün bu girişimlere rağmen yaklaşan tehlikeye karşı birlikte hareket etmesi gereken bu iki Türk hükümdarının arası açılacaktır. Nesevî'deki kayıtlara bakılırsa, ileride savaşla sonuçlanacak olan ilişkilerin bozulmasında, Erzurum Meliki Cihan Şah'ın Celâleddin Harezmsâh'a tâbi olarak O'nu Alâeddîn Keykûbad'a karşı kışkırtması ve Eyyubî hükümdarı Melik Eşref'in de Sultan Keykûbad'ın yanında yer almasının büyük rol oynadığı görülür.¹⁴

⁸ İbn Bîbî'de bu hadise şöyle anlatılır: *Kamyar, yaşamaktan usanmış bir halde evine giderken şu beyitleri söyledi: acaba ölüm satılmaz mı? Onu satın almak istiyorum. Çünkü bu hayatta hiçbir iyilik kalmadı. Şöyle uzaklarda bir kabir görsem, oranın sakinlerinden olmayı isterim. Sultan oradan geçerken düşmüş atı görünce 'Bu kimin? Diye sordu. O zaman Sultanın has nedimlerinden ve yakınlarından olan Şeş Telâk-i Ahlâtî'nin oğlu Nureddin gülümsedi. Sultan gülümsemesinin sebebini sorunca, 'Alemlerin Rabbi istediğini aziz, istediğini rezil eder. Men ettiği kimseye hiçbir şey vermez, verdiği de hiç kimse men edemez. Hikmetinin sırrından hayrette kaldım. Kemâleddîn Kamyar'ın bu dünyada bu at idi. O da bu duruma düştü' dedi. Sultan o anda ona hiçbir şey söylemedi. Atından inince Kemâleddîn Kamyar'ı çağırdı ve onun gönlünü aldı. Bkz. İbn Bîbî I, s.273.*

⁹ Prof. O. Turan'a göre, Sultan tarafından Kemâleddîn Kamyar'a önce bir Menşur [bahsi geçen menşurun muhteviyatı hakkında bkz. O. Turan, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar), Ankara 1958, s.74], sonra ise Kayseri Sübaşılığı verilmiştir [Sultanın ismi kaydedilmemekle birlikte Alâeddîn Keykûbad tarafından verildiği birçok kayıt ve delillerle meydana konacak olan menşurda, sultanın Kamyar için kullandığı ifadeler, onun şahsiyetini göstermesi bakımından son derece önemli olduğu için burada bir kısmını vermeyi uygun bulduk: *İslâm askerlerinin kumandanı, kalem ve kılıç sahibi, Şam ve Ermen illerinin pehlivânı, İnanç Bilge Tuğrul Tekin Uluğ Sübaşı Bey Kemâleddîn Kâmiyâr bin İshak, devlet ve saltanatın yardımcısı ve muhariplerin arkası olduğu, her gittiği yerde ve her işte muvaffakiyet gösterdiği ve doğumundan bugüne kadar bu mübarek hanedanının nimetlerini tattığı için bütün emirlik şartlarını haiz olmuştur. Bu düşünce ile memleket ve saltanatın en yüksek mertebesi olan Kayseri Sübaşılığı (ser-leşkeri) ona layık gördüm. Bu büyük mevkide mazide gösterdiği dirayet, himmet ve azmi yerine getirsin. Kayseri'nin bütün emirleri, askerleri, kumandan ve ileri gelenleri, Müslüman askerlerinin başı, kalem ve kılıç, ilim ve hikmet sahibi İnanç bilge uluğ sübaşı Kemâleddîn Kâmiyâr'ı, kendi emir, hâkim ve kumandanı bilmeleri, ona itaati devletimize kulluk saymaları... Daha fazla bilgi için bkz., Turan, Türkiye Selçukluları Hakkında..., s.74-75].*

¹⁰ Bu sıralarda Kamyar elçi olarak Şam'a gidecektir. Gidiş geliş sırasında çok miktarda mal edinecek ve zenginliği de yeniden artacaktır. Bkz. İbn Bîbî I, s.274.

¹¹ A. Sevim, Anadolu'nun Fethi (Selçuklular Dönemi), Ankara 2014, s.150.

¹² Bu konuyla ilgili olarak, Celâleddin Harezmsâh ile Sultan Alâeddîn Keykûbad arasında mektuplaşmalar yapılmış olup söz konusu mektupların muhteviyatı hakkında geniş bilgi için bkz. Turan, Türkiye Selçukluları Hakkında..., s.82-84.

¹³ Cüveynî, Suriye ve Anadolu meliklerinin, diğer İslam ülkelerini takip ederek Sultan Celâleddin'in öfkesinden ve gazabından çekinerek değerli hediyelerle birlikte elçiler gönderdiğini kaydeder. Bu hususta geniş bilgi için bkz., Alâeddîn Ata Melik Cüveynî, Tarih-i Cihan Güşâ, (nşr. M. Öztürk), Ankara 2013, s.376.

¹⁴ en-Nesevî (Şehabeddin Ahmed en-Nesevî), Sîretu Sultan Celâlû'd-dîn Mengübirtî (Celâlüddin Hârezmsâh), (nşr. Necip Asım), İstanbul 1934, s.126.

Kemâleddîn Kamyar, Harezmsâh Sultanı ile iyi münasebetler tesis için girişilen teşebbüslerden bir netice alınamaması ve ümidin tamamen kesilmesi üzerine Melik Eşref'e gönderilecek ve iki kuvvet arasında bayrağın ve hanedanların korunması amacıyla bir muahede akdedilecektir. Nesevî'ye göre söz konusu anlaşma, daha Celâleddin tarafından gönderilen elçiler yoldayken yapılmıştı.¹⁵ Bu hadiseler devam ettiği sırada Celâleddin Harezmsâh Ahlat'ı muhasaraya girişirken,¹⁶ olası bir Harezmsâh saldırısına karşı Sultan Alâeddîn Keykubad da ilk iş olarak on iki bin kişilik seçkin atlı birliği Erzincan'a gönderdi. Bu sırada görüşmelerden olumlu bir netice alamadan¹⁷ merkeze dönmek zorunda kalan Selçuklu Emiri Kemâleddîn Kamyar da Erzurum'a uğrayarak Rükneddin Cihan Şah'la görüşecek, O'na dost suratlı düşmanların sözlerine kapılmamasını tavsiye edecektir. Ancak Cihan Şah, kendisine yapılan tavsiyeleri dikkate almadığı gibi hiç vakit kaybetmeden Celâleddin Harezmsâh'a giderek O'nu Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı kışkırtacaktır.¹⁸

Nesevî'nin, Ahlat'ın alınmasından sonra şehirde yağma yapılmasını haklı sebeplere bağlaması¹⁹ ve Celâleddin Harezmsâh'ın katliam yaptıracığı haberlerinin tamamıyla şayia olduğu²⁰ yönündeki ifadeleri bir tarafa, bu muhasara ile Harezmsâh Sultanının İslam dünyasının düşmanlığını üzerine çektiğini kabul etmeliyiz. Celâleddin Mengüberti'nin bu istilacı tutumu, Sultan Keykubad'ın sabır bardağını taşıran son damla oldu.²¹ Zira Ahlat'ın düşmesi,²² Sultan Alâeddîn için hem Harezmsâhlar istilasını hem de Moğol istilasını Türkiye Selçuklu Devleti üzerine çekmek anlamına geliyordu.²³ Bunun üzerine Sultan Alâeddîn Keykubad ve Eyyûbilerden Melik Eşref, Melik Cevâd, Melik Gazi, Melik Mugîs ve Melik Aziz²⁴ birleşerek orduları ile Harezmsâh'a karşı yürüdüler ve 11 Ağustos 1230 tarihinde Erzincan'ın Yassıçemen mevkiinde Harezmsâh ordusunu mağlup ve Celâleddin Mengüberti'yi firara mecbur kıldılar.²⁵

Türkiye Selçuklu Devleti ile yaptığı mücadeleyi kaybederek zayıf bir duruma düşen Celâleddin Hârezmsâh'ı²⁶ izleyen Moğolların 1231 yılında Doğu Anadolu'ya girerek Eyyûbi ve

¹⁵ en-Nesevî, s.127.

¹⁶ İbn Bîbî I, s.386-387.

¹⁷ Emir Kamyar'ın Harezmsâh nezdinde yaptığı görüşmeler hakkında geniş bilgi için bkz., en-Nesevî, s.126-127.

¹⁸ İbn Bîbî I, s.387.

¹⁹ Ahlat'ın yağma edilmesi konusunda Nesevî'deki kayıtlar şöyledir: *Sultan Ahlat'ı yağmadan esirgemek istiyordu. Fakat yanına gelen hanlar ve emirler; "muhasaranın uzaması askerimizi bitirdi. Atlarını, bineklerini yitirdiler. Bunları yağmadan alıyorsanız taarruz etmesi ihtimali olan düşmana karşı duramazlar. Bu keşmekeş askerin dağılmasına, disiplinin gevşemesine sebep olur" dediler. Bunların böyle söz birliği etmelerinin sebebi açgözlülüklerinden, gayrimeşru mala konmak arzusundan ileri geliyordu. Bunda çok ısrar ettiklerinden Sultan bunların dizginlerini üç gün boş bıraktı. Şehir yağmalandı. Bu musibetler üstüne bir musibet, kanayan yaraya tuz ekme gibi bir şey oldu. Gizledikleri, gömdükleri şeyleri çıkartmak için halka işkence ettiler.* Bkz., en-Nesevî, s.128.

²⁰ Nesevî bu konuda Sultanın fethini temin etmek için katliam yaptıracığı şayiasının tamamıyla yalan olduğunu, ancak ölümlere daha ziyade kıtlığın yol açtığını kaydeder. Bu hususta geniş bilgi için bkz., en-Nesevî, s.128.

²¹ Cüveyni, s.376.

²² Ahlat'ın düşmesinden sonra münşi Nureddin'in yazdığı Fetih-nâme'nin sureti hakkında bkz., Cüveyni, s.373-374.

²³ Herbert Jansky, *Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâeddîn Keykubad'ın Emniyet Politikası*, Zeki Velidî Togan'a Armağan, Ankara 2010, s.121-122.

²⁴ Bu Eyyûbi beyleri hakkında geniş bilgi için bkz., Şerafeddin Han İdris-i Bitlisî, *Şerefname*, I/III, (nşr. Vedii İlmen), İstanbul 2009, s.87-90.

²⁵ Aksarayî, s.24.

²⁶ Celâleddin Harezmsâh, Selçuklu kuvvetleri karşısında yenilgi alınca, Moğol ordularının beklenmedik bir şekilde Doğu Anadolu'ya geldiği esnada, kaçmak zorunda kaldı. O, Ahlat'a ulaşmayı başardı ve sığındığı bir dağ köyünde kendisini tanıyan bir kişi tarafından yakalandı. Sultan ve Şam birlikleri arasında meydana gelen bir savaşta Celâleddin Harezmsâh'ın, kardeşini katlettiğini hatırladı. Bu suretle intikam almak için O'nu şehit etti. Bu bilgi sonraki gün Şam yöneticilerine ulaştı. Bu durum onlarda büyük bir üzüntü meydana getirdi. Bu hususta bkz., Cüzcanî-Raverty, *Tabakât-ı Nâsırî*, A General History of Muhammadan Dynasties of Asia I, (nşr. H.G. Raverty), Calcutta 1864, s.297-299.

Artuklu kentlerini istila ve tahrip etmeleri ve hatta Sivas yakınlarına kadar ilerlemeleri²⁷ üzerine Sultan Alâeddîn Keykubad, durumu yakından görüp tespit için Kemalettin Kamyar'ı Sivas'a gönderdi.²⁸ Ancak Selçuklu Emiri Sivas'a gelince Moğol ordusunun çoktan geri döndüğünü öğrendi. Buna rağmen ihtiyatlı davranarak, tuzak ve pusuları araştırmak için keşifler yaparak buradan Erzurum'a gidecektir. Emir Kamyar Erzurum'da kaldığı süre zarfında bir taraftan Moğol ordusunun durumu hakkında bilgi toplamak için etrafa haberciler gönderecek, diğer taraftan da yapılan toplantı neticesinde bu kadar çok sayıda askeri toplamışken imparatorluk bargâhına yakışan münasip bir hediye ile yani kulluk görevini yerine getirmeden dönmenin yakışı kalmayacağı kararını alacaktır. Kaldı ki Moğolların ülkeye saldırısının sebebinin Abhaz Melikesi Rosuda'nın tahriki ve kışkırtmasıyla yapıldığının öğrenilmesi Gürcü ülkesine bir tedip seferinin düzenlenmesi için yeterli bir sebep sayıldı.²⁹

Gürcüler üzerine düzenlediği başarılı harekâttan sonra Kayseri'ye devlet merkezine avdet eden Melikü'l-Ümerâ Kemâleddîn Kamyar'ı kısa bir süre sonra yeniden Ahlat ve çevresinde görmekteyiz. Nitekim Selçuklu Sultanı, her zaman fâzılların toplandığı, zahitlerin yetişip serpilmediği bu beldelerin tehlikeli yerler haline geldiği, Melik Eşref'in tabiatında var olan zevke düşkünlüğü ve eğlenceye zaafî yüzünden Şam'a yerleşerek sarayında eğlenceye daldığı bu sebeple buraları aklının ucundan bile geçirmedeği, bu yüzden Moğol ordusunun Ahlat'tan önce Malazgirt, Eleşkirt ve Bargiri gibi yerlere saldırarak buraları tahrip ettiği, bu şehirlerin insandan hâli kaldığı, sağ kalanların esaret zincirine bağlandığı, ayrıca Harezmî askerlerinden kalanların bu yerlerde başıboş dolaştıkları dolayısıyla Emir Kemâleddîn Kamyar'a muzaffer adamlarının hepsini yanına alarak Ahlat ve Bitlis'ten Tiflis topraklarına kadar olan yerleri devletin sınırlarına katmasını, beldeler, bölgeler ve kaleler için ihtiyat tedbirlerini almasını buyurdu.³⁰

Emir Kemâleddîn, verilen emir gereği askerlerinin seçkinleriyle yola düştü. Kayseri, Sivas, Erzincan ve Erzurum'u geçerek Ahlat havalisine gelince orasını ıssız ve insandan hâli buldu. Bu sırada Ahlat'ta kalmış olan birkaç itibarlı kişi, Melikü'l-Ümerâ Kemâleddîn Kamyar ile padişahın askerlerini karşılamaya geldiler. Onların gelişi Melikü'l-Ümerâ ile yanındakileri sevindirdi. Sultan'ın sancağı, muzaffer askerlerle birlikte şehre girdi. Emir Kemâleddîn, şehrin itibarlı kişilerini ve ileri gelenlerini nefis hil'atlar, bağışlar, ödülleri ve ikramlarla şereflendirdi. Devletin ve saltanatın taraftarı ve hizmetçisi olması konusunda herkese ant içirdi. Onlar da cuma günü minberlerde hutbeyi şahlar şahının kutlu lakabıyla süsleyip güzelleştirdiler. Bir müddet sonra Emir Kemâleddîn askerlerini Emirü'l-Ümerâ'nın emri üzerine önce Van Gölü kıyısına sonra da oradan Bitlis ve Van taraflarına gönderecektir.³¹

Doğu Anadolu'nun yeniden Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmesi Sultan Alâeddîn'i oldukça memnun edecektir. Nitekim Sultan, haberlerin gelmesi üzerine ülkenin her

²⁷ Moğolların Anadolu harekâtı hakkında geniş bilgi için bkz., Reşidüddin Fazlullah, Câmîu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı), (nşr. İ. Aka-M. Ersan-A.H. Khelejanı), Ankara 2013, s.28; Cüveynî, s.378 vd.

²⁸ İbn Bîbî'nin, Emir Kamyar'ın Sivas'a gönderilmesi hakkındaki kayıtlarına bakılırsa Sultan Alâeddîn Keykubad'ın, Curmayon Noyan komutasındaki Moğol birliklerinin Sivas'ı zapt ve tahrip haberlerini alınca tedirgin olduğu, *aklımı endişe ve telaş istila ettiği*, Emir Kemâleddîn Kamyar'ın da kifayeti, dirayeti ve komutanlığı sayesinde bu yangını söndürmesi için oraya gönderildiği görülür. Bkz., İbn Bîbî I, s.420.

²⁹ Bahsi geçen sefer neticesinde Gürcü Melikesi Rosudan, Selçuklu üstünlüğünü kabul etmekle kalmayacak, aynı zamanda Selçuklu devletiyle iyi ilişkiler kurabilmek, şehirlerinin ve beldelerinin tahrip ve yağma edilmesini önlemek amacıyla Melik Gıyâseddin Keyhüsrev'e (Alâeddîn Keykubad'ın oğlu Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev) kendi kızını vermek suretiyle yakın akrabalık tesisi yani evlilik akdi teklif edecektir. Melikü'l-Ümera Kemâleddîn Kamyar bu teklifi kabul ederek her tarafa dağılmış askerini geri çağıracaktır. Bu haberlerin payitahta ulaşması ile rahatlayan Sultan Alâeddîn Keykubad ülkenin her köşesine *fetihnameler* gönderecektir. Bkz., İbn Bîbî I, s.424.

³⁰ İbn Bîbî I, s.426-427.

³¹ İbn Bîbî I, s.427.

yanına beşaret-nameler göndermiş ve başta Emir Kamyar olmak üzere askerlere komutanlık yapan diğer emirleri bizzat tebrik eden fermanlar çıkarmıştı. Bunu takiben Sahip Ziyaeddin Karaaslan, Müstevfî Sadeddin Erdebilî ve Kadı Şerefeddin oğlu Pervane Taced-din'e Ahlat taraflarına gitmelerini buyuracak,³² hatta onlarla Melikü'l-Ümerâ Kemâleddîn Kamyar'a hitaben bir mektup gönderecektir. Mektupta, *Sahib, Müstevfî ve Pervane oraya varınca Emir Kemâleddîn, kalelerin ihtiyat tedbirlerini alıp onarım işlerini tamamladıktan sonra Erzurum'a gitsin ve buyrulacak şeyleri buyurması için hükümlerimizi beklesin* yazılıydı.³³

Sahib, Pervane ve Müstevfî Ahlat'a varıp kalenin onarımı emrini bildirince gerekli çalışmaları derhal başlatarak kısa sürede kaleyi tamir ettiren Selçuklu Emiri³⁴ buradan Erzurum'a gelecek ve buradayken Sultan'dan kendisini çağırın ve askerlere memleketlerine dönmeleri için izin vermesini buyuran bir fermân gelecektir. Onun üzerine Melikü'l-Ümerâ, askerlere yurtları-na dönme izni verdikten sonra saltanat bargâhına kulluğunu sunmak için yola çıktı.³⁵

Sonuç olarak Selçuklu Emiri Kemâleddîn Kamyar'ın Ahlat ve çevresiyle olan münasebeti bu bölgeye sürgün edilmesiyle başlayacaktır. Hatta O'nun ikbal yıldızının parlamasını buraya gelmesine ve Ahlat emiri Melik Eşref ile tanışmasına bağlayan vakanüvisler vardır. Moğolların 1231 yılında, Doğu Anadolu'ya girerek Eyyubî ve Artuklu şehirlerini istila ve tahrip etmeleri neticesinde, Sultan Alâeddin Keykübâd tabii olarak endişelenmişti. İşte Kemâleddin Kamyar, yaklaşan bu tehdit dolayısıyla Sultanın emriyle, durumu yakından incelemek için önce Sivas'a, arkasından Doğu Anadolu'yu Selçuklu hâkimiyetine almak ve bölgedeki kaleleri tahkim etmek amacıyla büyük bir ordunun başında olarak 1232 yılında bölgeye sefere gönderilecektir.

Söz konusu emir doğrultusunda Ahlat'a gelen Selçuklu Emiri ve ordusu burada bulunan az sayıdaki itibarlı kişi tarafından karşılanacaktır. Emir Kemâleddin Kamyar bu vesileyle Ahlat ve çevresinde, bu beldelerde kalanların devlete olan tabiiyetlerini sağlamak için yerel emirlerle görüşmeler ve antlaşmalar yapacak, kendilerinden bu hususta ahidler alacak ve Cuma hutbele-rinde Selçuklu sultanının adını okutacaktır. Bu girişimlerden sonra Ahlat da dahil olmak üzere Doğu Anadolu vilayetleri Selçuklu hâkimiyetine girecek ki, bu başarılarından dolayı Emir Kemâleddin Kamyar, *Şam ve Ermen illerinin pehlivânı* lakabıyla anılacaktır.

KAYNAKLAR

Anadolu Selçukî Devleti Tarihi (İbni Bîbî'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden), (nşr. M. Nuri Gencosman-Uzluk, F.N.), Ankara 1941,

Alâeddîn Ata Melik Cüveynî, Tarih-i Cihan Güşâ, (nşr. M. Öztürk), Ankara 2013,

Anonim Selçuk-nâme, (nşr. F. Nafiz Uzluk), Ankara 1952,

Arık, F.Ş., *Türkiye Selçuklu Devleti'nde Siyaseten Katl*, Belleten, LXIII/236, (1999),

³² İbn Bîbî'ye göre söz konusu üç kişi Ahlat'a, oranın ihtiyaçlarını karşılamaları, vergi kapılarını belirlemeleri; kayıpların, ölümlerin ve kaçakların emlakını kaleme almaları ve sonucu sultana bildirmeleri emriyle gönderilmiştir. Bu konuda bkz., İbn Bîbî I, s.428.

³³ İbn Bîbî I, s.428.

³⁴ Bu hadise İbn Bîbî'de şöyle anlatılır: *Emir Kemâleddîn e kireç lazım oldu. Onarım için gerekli olan taş, kireç ve ağaç Adilcevas mevkiinde bulunuyordu. Emir oraya gitti. Emri üzerine emirler, birkaç büyük fırın yaparak onları faaliyete geçirdiler, iki üç gün içinde bin fırın kireç pişirdiler. Onları develere, katırlara, merkeplere, başka şeylere yükleyerek ihtiyaç duyulan yerlere götürdüler ve onlardan alındı belgesi (hüccet-i kabz) aldılar...bkz., İbn Bîbî I, s.428.*

³⁵ İbn Bîbî I, s.428.

- Cüzcânî-Raverty, Tabakât-ı Nâsırî, A General History of Muhammadan Dynasties of Asia I, (nşr. H.G. Raverty), Calcutta 1864,
- Ebû'l-Ferec (Bar Hebraus), Ebû'l-Ferec Tarihi II, (nşr. Ömer R. Doğrul), Ankara 1999,
- En-Nesevî (Şehabeddin Ahmed en-Nesevî), Sîretu Sultan Celâlû'd-dîn Mengübirtî (Celâlüddin Hârezmşah), (nşr. Necip Asım), İstanbul 1934,
- İbn Bîbî, el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îye (Selçuk Name) I, (nşr. M. Öztürk), Ankara 1996,
- İbnü'l-Esîr (Muhammed b. Muhammed Abdü'l-Vâhid eş-Şeybânî İbnü'l-Esîr), el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi XII, (nşr. Ahmet Ağırakça-Andülkerim Özaydın-Mertol Tulum), İstanbul 1985-1987,
- Jansky, H., *Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâeddîn Keykubad'ın Emniyet Politikası*, Zeki Velidî Togan'a Armağan, Ankara 2010,
- Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, (nşr. M. Öztürk), Ankara 2000,
- Koca, S., *Sultan I. Alâeddîn Keykûbad'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zâfiyeti ve Emir Sadeddin Köpek'in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü*, Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı, Konya 2011,
- Reşîdüddin Fazlullah, Câmîu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı), (nşr. İ. Aka-M. Ersan-A.H. Khelejani), Ankara 2013,
- Sevim, A., Anadolu'nun Fethi (Selçuklular Dönemi), Ankara 2014,
- Şerafeddin Han İdris-i Bitlisî, Şerefname, I/III, (nşr. Vedii İlmen), İstanbul 2009,
- Turan, O., *Celâleddin Karatay ve Vakfiyeleri*, Belleten, XLV/38 (1947),
- Turan, O., Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 2004,
- Turan, O., Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar), Ankara 1958,